

Katarzyna Dorota Kopec*

Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie

OTWARTY CHARAKTER ENCYKLOPEDII. WIKIPEDIA JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI W CYFROWYM ŚWIECIE

Celem tekstu jest wskazanie zmian dotyczących natury encyklopedii w dobie kultury uczestnictwa. W artykule omówiono argumenty przemawiające za bezcelowością kategoryzowania Wikipedii jako encyklopedii, przedstawiając funkcyjne cechy różnicujące Wikipedię wobec tradycyjnych repozytoriów wiedzy. Następnie przytacza empiryczne wyniki badań poświęconych wiarygodności Wikipedii. Tekst kończą uwagi na temat encyklopedii wirtualnej będącej interesującym przykładem organizacji w sieci w dobie kultury uczestnictwa oraz na temat kierunków badań ważnych dla zrozumienia tego zjawiska z perspektywy humanistycznej.

Słowa kluczowe: Wikipedia, internet, wiedza, encyklopedia

KULTURA UCZESTNICTWA W INTERNECIE

Technologie informacyjne otworzyły przed internautami możliwość uczestnictwa oraz współpracy w każdym niemal projekcie odbywającym się w przestrzeni wirtualnej. Internet jest narzędziem, które sprzyja uczestnictwu w wirtualnych, otwartych, interdyscyplinarnych projektach. Otwiera uczestnikom drzwi cyfrowej partycypacji w projektach nieograniczonych w żaden sposób geograficznie, językowo ani kulturowo, które opierają się na komunikacji prowadzonej za pośrednictwem sieci. Zjawisko to Henry Jenkins nazywa kulturą partycypacji (Jenkins 2006). Jej cechą charakterystyczną są niskie bariery uczestnictwa i egalitarne zasady dotyczące kreowania wspólnej przestrzeni w wirtualnym świecie, które zachęcają do działania.

Skutkiem zjawiska internetyzacji społeczeństwa jest rozkwit nowych, amatorskich oraz półprofesjonalnych form wytwarzania treści (np. blogosfera, dziennikarstwo obywatelskie, Wikipedia). Ta eksplozja nieprofesjonalnej produkcji kulturalnej stanowi zdaniem wielu badaczy dowód nowej ery produkcji kulturalnej oraz dowód demokratyzacji wiedzy (Hesmondhalgh 2010). W literaturze najczęściej mowa jest o mechanizmie dzielenia się informacjami przez aktywnych użytkowników internetu, którzy produkują własne treści w sieci (*user-generated*

* Adres do korespondencji: Katarzyna D. Kopec, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, ul. Westerplatte 11, 31-033 Kraków; e-mail: kkopec@wse.krakow.pl.

content) (Harrison i Barthel 2009, Siuda 2012) jako prosumenci (Toffler 1986; Toffler i Toffler 2006; Ritzer i Jurgenson 2010). Co więcej, konsumowanie wyprodukowanych przez użytkowników sieci treści w dobie dominacji mediów cyfrowych staje się jednocześnie czynnością produktywną, co wpływa na zacieranie granic między tradycyjnymi formami produkcji i konsumpcji (Kopeć 2014: 159). Termin „prosumpcja”¹ został zaproponowany przez Alvina Tofflera w 1980 roku (Toffler 1980). Wskazywał on na rosnącą rolę jednostek, które „tworzą dobra, usługi lub doświadczenia na swój własny użytek lub dla własnej satysfakcji, zamiast na sprzedaż czy w celu dokonania wymiany” (Toffler i Toffler 2006: 153). Prosumpcja symbolizowała zatarcie rozdziału między produkcją a konsumpcją, który był wyraźny w erze produkcji masowej, i podkreślała, że gospodarka postfordowska będzie wymagać rosnącej integracji konsumentów w proces produkcji. Teza Tofflera mówiąca o przenikaniu ról konsumenta i producenta, przez kilka dekad niewzbudzająca większego zainteresowania, stała się głośna wraz z dynamicznym rozwojem internetu. Tofflerowska koncepcja prosumpcji została zaadaptowana, by wyjaśnić fenomen wytwarzania treści przez użytkowników w sieci (Ritzer i Jurgenson 2010; Tapscott i Williams 2006). Współczesna prosumpcja ma jednak nieco inny wymiar – dotyczy ona nie tyle niezależnych jednostek, lecz zyskała wymiar wspólnotowy. Zjawisko to jest rozumiane jako kolektywne przedsięwzięcie (Dunkel i Kleeman 2013: 227), przeradzające się w globalny proces współtworzenia oraz dzielenia się informacjami, systematycznie zastępujący tradycyjny model działalności biznesu (Tapscott i Williams 2006: 20).

Wikipedia jako zjawisko jest bez wątpienia ciekawym przykładem kultury uczestnictwa w internecie polegającym na tworzeniu i rozpowszechnianiu treści, które powstają w wyniku dobrowolnej współpracy anonimowych internautów (większość tekstów w Wikipedii jest dostępnych na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na tych samych warunkach CC-BY-SA 3.0, równolegle na licencji Wolnej Dokumentacji GNU FDL 1.3 czy w domenie publicznej). To kompendium stało się wpływowym źródłem informacji dla każdego, co spowodowane jest między innymi faworyzowaniem tego typu serwisów (poza Europą nie tylko Wikipedii) przez wyszukiwarki internetowe. Po wpisaniu danego hasła w wyszukiwarkę użytkownicy są kierowani do Wikipedii nawet wówczas, gdy nie zamierzali rozpocząć swych poszukiwań od tego kompendium. Powszechność i dostępność tego medium, egalitarna formuła kształtowania przestrzeni wirtualnej, partycypacja uczestników w zarządzaniu portalem to czynniki przyczyniające się do budowania mocnej pozycji Wikipedii. Jako jeden z największych projektów internetowych tworzonych przez wolontariuszy wykorzystujących swoją wiedzę (*commons-based peer production*) (Benkler i Nissenbaum 2006) przykład Wikipedii pokazuje również zmiany w zakresie postrzegania wiedzy wśród społeczeństwa. Ta zmiana dotyczy głównie demokratyzacji jej kształtowania i dostępu do niej, w Wikipedii bowiem równe prawo do tworzenia informacji i korzystania z nich przynależy wszystkim. Wikipedia stała się fundamentalną skarbnicą wiedzy współczesnego usieciowionego życia na równi z wyszukiwarką Google. Proces tak zwanej wikipedyzacji wiedzy wymusza zrozumienie logiki tworzenia i odbioru treści w Wikipedii oraz poszukiwanie nowych strategii szacowania wiarygodności współtworzonych tam informacji.

¹ Koncepcja prosumpcji jest często wyjaśniana w uproszczeniu jako „zrób to sam” (*Do It Yourself*, DIY), a więc terminem odnoszącym się do popularnej czynności majsterkowania w czasie wolnym obejmującym np. drobne remonty w domu – malowanie, prace w zakresie elektryki, pielęgnowanie własnego ogrodu, naprawę samochodu itd. Zob. Blätzel-Mink i Hellmann 2010: 22.

ENCYKLOPEDIA JAKO SYNONIM WIEDZY CZŁOWIEKA

Encyklopedia² (każda encyklopedia) jest rodzajem repozytorium służącego gromadzeniu informacji, który podsumowuje ludzką wiedzę w sposób syntetyczny. Celem encyklopedii jest przekazywanie w sposób umiejętny (w tym wyjaśnianie) całej klasycznej wiedzy tworzonych przez stare pokolenia nowym pokoleniom (Zeyi 2012: 47). „Korzystanie z po(d)ręcznego kompendium, obejmującego wiadomości z przeróżnych dziedzin wiedzy, należy do istotnej, codziennej niemal potrzeby człowieka doby współczesnej” (Koch 2000: 50). Świadczy o tym szeroka popularność encyklopedii zapoczątkowana w XIX wieku. Ówczesny dynamiczny wzrost roli nauki przyczynił się do awansu encyklopedii jako chętnie poszukiwanego dobra kultury. Stała się ona niezbędnym podręcznikiem dla różnych kręgów społecznych, świadczącym o przynależności do klasy wykształconej. Popyt na wydawnictwa encyklopedyczne wpłynął na kształtowanie się podaży, umożliwiając dostęp do coraz doskonalszych opracowań. Encyklopedia jako gatunek literacki podlegała ewolucji w zakresie kompozycji czy struktury.

Encyklopedia nie jest jednak tylko sztywną, neutralną „przechowalnią” informacji. Encyklopedie są dziełem człowieka, a więc mogą być i narzędziem perswazji (przekonywanie do określonych idei), mogą propagować pewne przekonania, poglądy czy idee. Encyklopedie często w historii służyły przedstawieniu pewnego punktu widzenia. Autorzy „Wielkiej Encyklopedii Francuskiej 1751–1766” wiedzę przekazywali przez pryzmat światopoglądu oświeceniowego, akcentując treści racjonalistyczne, postępowe, antyklerykalne. Rola opinio-twórcza, kształtująca poglądy czytelników, była widoczna również w kompendiach z czasów PRL, gdzie charakter propagandowy był starannie ukryty w encyklopedycznych sformułowaniach (poglądy marksistowskie, krytyka kapitalizmu i imperializmu oraz specyficzny dobór historycznych faktów oraz postaci przedstawionych w encyklopedii) (Madej 2007: 10–13).

NATURA WIKIPEDII

Czy wobec tego Wikipedia jest encyklopedią? P.D. Magnus twierdzi, że zaklasyfikowanie Wikipedii do istniejącej już wcześniej kategorii encyklopedii nie pomaga zrozumieć mechanizmów stojących za tym portalem (Magnus 2009: 75). Od powstania w 2001 roku Wikipedia ewoluowała z eksperymentalnego projektu typu spin-off do masowej encyklopedii online, obejmując hasła na prawie każdy temat (Reagle 2010). W popularnym rankingu stron internetowych Alexa Wikipedia zajmuje siódme miejsce na świecie (Alexa 2015).

Obecnie liczba artykułów w Wikipedii przekracza 35 milionów. W listopadzie 2015 istniało 291 Wikipedii, z których 280 było aktywnych (List of Wikipedias 2015). Angielska Wikipedia jest liderem w rankingach popularności z ponad 5 milionami artykułów, ponad 26 mln użytkowników (w tym około 126 tysięcy aktywnych użytkowników, czyli dokonujących więcej niż jedną edycję w ostatnim miesiącu). W anglojęzycznej Wikipedii działa

² Słowo „encyklopedia” wywodzi się od greckiego: *enkyklios* (tworzący krąg, całkowity) i *paideia* (wykształcenie). W starożytności koło traktowano jako kształt idealny, dlatego pełnię wykształcenia człowieka starano się objąć zamkniętym kręgiem ogólnego programu studiów (*trivium* i *quadrivium*). Dopiero w późniejszym okresie encyklopedia zyskała charakter dzieła pisanego. Po raz pierwszy termin ten został użyty w dziele Pavao Skalicia *Encyklopaediae seu orbis disciplinarum* („Encyklopedia, czyli świat nauki”) w 1559 roku (Koch 2000: 50).

ponad 1329 administratorów (Wikipedia: Statistics 2015). Dla porównania, polska Wikipedia zajmuje 11 miejsce z ponad milionem artykułów. Polska Wikipedia ma ponad 717 tysięcy zarejestrowanych użytkowników, w tym liczba aktywnych użytkowników wynosi 3841. Nad jakością polskiej Wikipedii czuwa zaledwie 116 administratorów (dane z listopada 2015, zob. Wikipedia: Statystyki 2015). Analiza statystyk wykształcenia polskich wikipedystów dowodzi, że w większości encyklopedię tę tworzą osoby o wyższym wykształceniu urodzone w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku.

Główna koncepcja i struktura są podobne we wszystkich językach, jednak istnieją lokalne modyfikacje danej edycji. Rozwój każdej z Wikipedii należy więc omawiać oddzielnie. Dana wersja językowa nie jest tworzona na podstawie przekładu z innej, dlatego też treści zawarte w danej Wikipedii znacznie się różnią objętością czy szczegółowością opracowania³. Ocenia się, że Wikipedia zawdzięcza szybki rozwój sukcesowi filozofii współpracy – w projekcie uczestniczy ponad 70 000 wolontariuszy⁴, którzy dobrowolnie opracowują hasła encyklopedyczne. Wikipedia jest tematem przewodnim przynajmniej kilkunastu publikacji monograficznych i ponad 9300 artykułów naukowych⁵.

W literaturze wskazuje się na następujące różnice pomiędzy Wikipedią a tradycyjnymi encyklopediami (zob. tab. 1).

Tabela 1. Cechy różnicujące Wikipedię i tradycyjne wydawnictwa encyklopedyczne

Kryterium	Tradycyjna encyklopedia	Wikipedia
Podmiot tworzący treść	specjaliści	anonimowi internauci (tj. specjaliści i amatorzy)
Wymiar kontroli	wysoki: autorytet specjalisty	niski: anonimowi internauci
Wymiar finansowy	dostęp płatny	dostęp bezpłatny
Objętość	ograniczona objętość	nieograniczoność stron (wraz z historią edycji)
Wymiar czasowy	produkt skończony	procesualność
Funkcje encyklopedii	informacyjna (encyklopedia)	informacyjna (encyklopedia), archiwizacyjna (archiwum edycji), społeczna (tworzenie społeczności w ramach form, rodzaj massmedium)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zeyi 2012; Jemielniak 2013; Sanger 2009

³ Badanie 25 wersji językowych Wikipedii wykazało, że jedynie niewielka część koncepcyjna i strukturalna encyklopedii jest zachowana w każdym języku. Poszczególne wersje językowe Wikipedii znacznie się różnią między innymi doborem haseł (Hecht i Gergle 2010).

⁴ Mimo że Wikipedia uchodzi za symbol współpracy, nie jest do końca jasne, kto właściwie opracowuje hasła. Badacze wyrażają wątpliwości, czy informacje są tworzone przez miliony wolontariuszy, czy raczej przez nieliczną grupę członków (Kittur et al. 2007; Kittur i Kraut 2008; Lih 2004).

⁵ Liczba wskazań w wyszukiwarce Google Scholar. Artykuły, w których „Wikipedia” pojawia się w tytule. Wykaz z dnia 2.11.2015.

Treści w Wikipedii tworzone są przez anonimowych użytkowników sieci. Jedynym kryterium dopuszczającym do edytowania artykułów jest dobra wola internauty oraz dostęp do internetu. Zasadniczo opracowanie hasła przez osoby anonimowe, amatorów, nie powinno rodzić wątpliwości, ponieważ w Wikipedii obowiązuje zasada sprawdzalności (*verifiability*). Oznacza to, że informacje tam przytoczone powinny wskazywać na godne zaufania opublikowane źródło⁶. W ramach polityki otwartego edytowania Wikipedia dopuszcza edycję, korektę, a nawet usuwanie treści z artykułów przez każdego. Takie podejście z pewnością nie pozostaje bez wpływu na jakość opracowań (Wray 2009). Mechanizm opracowywania haseł encyklopedycznych przez internautów-wolontariuszy (*user-generated content*) jest częstym punktem wyjścia do dyskusji nad rzetelnością Wikipedii. Dyskutowana jest tu między innymi kwestia odpowiedzialności edytora za edytowane treści. Nie istnieje bowiem mechanizm pociągający do odpowiedzialności anonimowych uczestników za ich edycje (w historii edycji można jedynie zobaczyć pseudonim edytora) (Sanger 2009). Edytorzy nie odczuwają realnych konsekwencji swoich ewentualnych potknięć. Często mówi się, że „niewidzialna ręka nie może zapewnić jakości w Wikipedii” (Zeyi 2012: 53). Kolejną dyskutowaną kwestią w przypadku otwartego systemu edytowania Wikipedii jest zasadniczy brak wymiernych korzyści dla jej współtwórców (*no profit-exchanging relationship*) (Zeyi 2012: 53). Motywacja anonimowych internautów do edytowania haseł encyklopedycznych jest szeroko badana i dyskutowana. Często wymienia się: chęć zdobycia zaufania społeczności, poczucie spełnienia czy przesłanki ideologiczne (Jemielniak 2013: 36). Osoby piszące teksty do Wikipedii nie uzyskują jednak wymiernych korzyści ze świadczenia pracy – trudno tu o sławę czy dobrą reputację (chyba że w obrębie danej społeczności wikipedystów), nie otrzymują ponadto wynagrodzenia finansowego czy prawa własności do wyników swojej pracy, bowiem ich wkład ma służyć dobru wspólnemu.

Istotną jest tu ponadto ekspercka kontrola jakości publikowanych treści jako swoisty rodzaj cenzury. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na to, że postrzeganie wiarygodności jest silnie zakorzenione w koncepcji tworzenia treści przez autorytety (Flanagin i Metzger 2011). Dotychczasowe badania nad wiarygodnością mediów wskazywały, że informacja może być różnie oceniana przez odbiorców w zależności od tego, czy jest ona opublikowana przez uznane media, czy przez osoby indywidualne (USC Annenberg School Center for the Digital Future 2007). Treści w dotychczasowych, tradycyjnie edytowanych encyklopediach opracowywane były przez ekspertów bądź uznane jednostki w danej dziedzinie. Zaufanie do tych treści było budowane na autorytecie osób lub instytucji opracowujących hasła encyklopedyczne, który stanowił element niezbędny dla dobrej renomy publikacji. W duchu tym utworzona była również Nupedia, internetowy pierwowzór Wikipedii według pomysłu Jimiego „Jimbo” Walesa i Larry’ego Sanguera (Sanger 2006: 307–314; Jemielniak 2013). Hasła w Nupedii opierały się na skomplikowanej wielopoziomowej procedurze recenzowania treści. Zamysłem tego projektu było dostarczanie najwyższej jakości artykułów opracowanych przez najlepszych specjalistów w danej dziedzinie. Projekt zakończył się fiaskiem, a jego następca, Wikipedia, opiera się na treściach publikowanych dobrowolnie i bezpłatnie przez osoby indywidualne, to

⁶ W przypadku ich braku źródeł szukają redaktorzy. Mogą oni również dodać pod tekstem tag informujący o potrzebie uzupełnienia źródła.

jest internautów, którzy nie mają obowiązku wykazywać się wykształceniem czy osiągnięciami w danej dziedzinie (*user-generated content*). W przeciwieństwie do tradycyjnych encyklopedii edycja artykułów w Wikipedii nie są poddane tak restrykcyjnym kontrolom, jak w przypadku tych przeprowadzanych dotychczas w wydawnictwach encyklopedycznych (kontrola artykułów w Wikipedii zostały zachowane, jednak mają one inny charakter zob. Jemielniak 2013). Nie ma również pewności, że artykuły zostały opracowane przez uznanych ekspertów w danym obszarze czy poddane recenzji zewnętrznej. W Wikipedii wszyscy uczestnicy mają równe prawa. Brak autorytetu osób tworzących treści towarzyszy dyskusjom już od początku istnienia Wikipedii. System otwartej edycji jest postrzegany jako zniechęcający specjalistów do podjęcia współpracy w tym projekcie, bowiem tym, co jest podstawą Wikipedii, jest jej otwarcie na każdego użytkownika internetu (Sanger 2009). Ignorowanie istoty autorytetu dotyczy na przykład sytuacji, w której treść napisana przez specjalistę w danej dziedzinie może zostać łatwo zmieniona lub usunięta przez nieprofesjonalistę. Skrajnym przypadkiem jest wojna edycyjna⁷, w wyniku której częściej wycofują się eksperci (Sanger 2009). Z tą kwestią wiąże się ponadto problem braku skutecznej polityki rozwiązywania konfliktów w przypadku reprezentowania odmiennych stanowisk przez edytorów na temat jednego hasła (Sanger 2009). Brak autorytetu Wikipedii w porównaniu z innymi kompendiami budowanymi na autorytecie autorów oznacza również, że wikipedyści posiadający wiedzę na dany temat nie zyskują zasłużonego szacunku i autorytetu zachęcającego ich do strzeżenia poprawności artykułów (Sanger 2009). Warto w tym miejscu odnieść się do jednego z pięciu filarów Wikipedii, to jest zasady „neutralnego punktu widzenia”. Zasada ta w warunkach Wikipedii jest swego rodzaju substytutem autorytetu, w ramach którego wymagane jest przedstawienie wielu punktów widzenia tak, by dany artykuł nie miał stronniczego charakteru i rzetelnie cytował dostępne źródła (Jemielniak 2013). Zasada ta ma swoje źródło w oświeceniowej koncepcji „obiektywnej” nauki. Ma ona chronić system, w którym brak jest widocznych autorytetów, jednak również w skrajnych przypadkach prowadzi do napięć, gdy ścierają się różne perspektywy (przykład wojen edycyjnych).

Tradycyjna, publikowana encyklopedia jest z zasady płatna (choć jej wersje online są bezpłatne). Bezpłatność jest z kolei atrybutem wyróżniającym Wikipedię i wpływającym na jej powszechniejszą dostępność. Koszty publikowania i weryfikowania treści są tu ponoszone w ramach dobrowolnej pracy nieodpłatnej (wolontariatu) podejmowanej przez internautów. Co więcej, w przypadku Wikipedii nie istnieją żadne ograniczenia dotyczące objętości stron, dlatego też możliwy jest zapis historii edycji haseł publikowanych w ramach encyklopedii⁸. Duża objętość odgrywa w przypadku Wikipedii znaczącą rolę. Często bowiem dostępne są

⁷ Określenie „wojny edycyjne” stosuje się do konfliktów wynikających z treści haseł w Wikipedii. Jemielniak (2013: 93–129) opisuje jeden z najdłuższych sporów, tj. czy aktualnie polskie miasto Gdańsk nie powinno być w angielskiej Wikipedii wymienione jako Danzig. Innymi przykładami wojen edycyjnych są kwestie definicji Europy Środkowej, pisowni nazwiska oraz pochodzenia Fryderyka Chopina itp.

⁸ Warto zaznaczyć, że wśród wikipedystów prowadzony jest generalny spór o ostateczny kształt tego kompendium. W tej dyskusji wyłaniają się dwa główne obozy: inkuzjonistów postulujących szerokie ujmowanie treści w Wikipedii i delecjonistów opowiadających się za selekcją informacji (Jemielniak 2013: 45). Jednak i tak ich punkt widzenia dopuszcza więcej niż nawet największa drukowana encyklopedia.

tu treści nieujęte w encyklopediach tradycyjnych (między innymi ze względu na ich aktualność). Wikipedia zawiera również dużo więcej informacji na temat popkultury i aktualnych wydarzeń niż tradycyjna encyklopedia (na przykład opisy programów telewizyjnych typu talent-show, biografie obecnych idoli show-biznesu, tak zwanych osobowości telewizyjnych). Warto zauważyć, że Wikipedia oferuje również pewnego rodzaju wspólne forum, na którym autorzy poszczególnych haseł (lub inni użytkownicy) mogą dyskutować lub gromadzić opinie czytelników (Zeyi 2012).

Encyklopedia w tradycyjnym ujęciu to skończony, pełny, zamknięty produkt. W publikacji drukowanej treść nie może zostać zmieniona po jej opublikowaniu, jest to bowiem możliwe dopiero w kolejnej edycji encyklopedii. Wikipedia z kolei jest dynamicznym systemem pozwalającym na nieskomplikowaną edycję informacji, co jest cechą upodabniającą to kompendium wiedzy do serwisu informacyjnego. Ta procesualność jest charakterystycznym elementem Wikipedii. Z jednej strony hasła w Wikipedii poddawane są ciągłej korekcie, co wyróżnia ją jako nowoczesne źródło informacji, jednak oznacza to również, że nawet prawidłowa informacja poddawana jest zmianom bez autoryzacji. Stąd tak często dyskutowane w literaturze pytanie, czy można ufać treściom Wikipedii? Również otwarty mechanizm uczestnictwa czy poszukiwania informacji w Wikipedii jest dynamiczny – interaktywna i multimedialna partycypacja sprzyja bowiem budowaniu zbioru wiedzy.

Wikipedia jest zatem fuzją trzech elementów: encyklopedii, archiwum i forum wspierającego tworzenie się społeczności (Zeyi 2012). Z Wikipedii nie korzysta się w taki sam sposób jak z tradycyjnych encyklopedii. Nie oznacza to jednak wartościowania którejkolwiek z tych form encyklopedycznych. Powyżej wskazane cechy powodują jednak, jak zauważa P.D. Magnus (2009: 79), że Wikipedia jest tworem odmiennym od encyklopedii tradycyjnych. Jego zdaniem Wikipedia nie powinna być traktowana jako ostateczna wyrocznia na dany temat (Magnus 2009: 79). Taka konstatacja nie mówi nam jednak, w jaki sposób kształtować własne przekonania na podstawie treści z Wikipedii.

BADANIA NAD WIARYGODNOŚCIĄ WIKIPEDII

Kwestia jednoznacznej oceny jakości Wikipedii jest bardzo złożona, czego powodem jest między innymi nieustanna zmienność haseł poddawanych edycji czy paralelna wersja językowych. Badanie tego aspektu jest również trudne ze względu na brak spójnej terminologii precyzyjnie wyjaśniającej, czym jest rzetelność tekstu i za pomocą jakich narzędzi badać to zjawisko w odniesieniu do sfery internetu. Dlatego też naukowcy w różnorodny sposób podejmują próby oceny rzetelności i wiarygodności artykułów w Wikipedii (Ortega et al. 2008; Stvilia et al. 2005; Rieh et al. 2014).

Zasadniczo Wikipedia stanowi kompendium opierające się na wiedzy z innych publikowanych źródeł. W Wikipedii istnieje nawet zasada zakazująca przedstawiania twórczości własnej (*no original research*) (Jemielniak 2013: 41–42), co oznacza, że Wikipedia wyklucza publikowanie ważnych informacji bez odwołania do źródła zewnętrznego. Wikipedia nie jest bowiem pomyślana jako pierwsze źródło informacji. W uproszczeniu może to oznaczać, że opracowane artykuły opierają się na źródłach o różnej wiarygodności, na przykład informacje

na temat terminów naukowych powinny być zaczerpnięte z uznanych publikacji akademickich, a informacje dotyczące popkultury z informacji medialnych, a nawet z doniesień tabloidów.

Wielu badaczy wyraża wątpliwości, czy Wikipedia może dostarczać społeczeństwu wiedzę o wysokiej jakości (Ebner, Zechner i Holzinger 2006; Magnus 2009). Głównym źródłem obaw jest nieograniczony dostęp do edycji Wikipedii – każdy może edytować encyklopedię w dowolnym czasie (oznaczając to może zarówno pracą nad poprawą wybranych artykułów, jak i akty wandalizmu). Wielu oponentów Wikipedii opowiada się zdecydowanie przeciw cytowaniu tego źródła (Waters 2007). Choć zawartość i jakość Wikipedii poddane są krytyce w niektórych badaniach (Denning et al. 2005), to jest ona nie tylko postrzegana jako przydatne kompendium służące rozpowszechnianiu wiedzy, lecz również reprezentuje nowatorski mechanizm otwartego uczestnictwa w projekcie internetowym.

Często przywoływanym przykładem wysokiej jakości opracowań w Wikipedii jest badanie przeprowadzone przez Jima Gilesa (2005), którego wyniki opublikowano w czasopiśmie „Nature”. Porównał on dokładność artykułów z nauk biologicznych w Wikipedii z tymi w wersji online uznanej encyklopedii Britannica. Badanie wskazało na średnio cztery nieprawidłowości w artykułach Wikipedii w porównaniu z trzema w artykułach encyklopedii Britannica. To rzekomo było dowodem na to, że Wikipedia dorównuje tradycyjnej encyklopedii. Wyniki testu były oprotestowane przez Britannicę z powodu metodologicznych błędów, jednak to badanie jest wciąż szeroko cytowane i przyczyniło się do rozpowszechnienia uproszczonego przesłania, że Wikipedia jest tak samo rzetelna jak Britannica.

Naukowcy rozważają różne aspekty wpływające na jakość artykułów w Wikipedii. Niektóre badania wykazały, że artykuły mające największą liczbę edytujących wykazują najwyższą jakość (Kittur i Kraut 2008). Inni zauważyli, że jakość artykułu zależy nie od tego, ile osób opracowuje artykuł, a od tego, kim jest osoba wykonująca to zadanie (Stein i Hess 2007). Katherine Ehmann, Andrew Large i Jamshid Beheshti (2008) utrzymują, że artykuły z największą liczbą edycji nie były postrzegane jako te najwyższej jakości (pod kątem bogactwa artykułu, neutralności i czytelności). To badanie wykazało ponadto, że artykuły z zakresu nauk humanistycznych (*soft science*) cechowała najniższa jakość, na co wpływała mała liczba elementów graficznych, cytowanych źródeł, wzajemnych linków czy wyważonych opinii.

WIKIPEDIA JAKO MODEL ORGANIZACJI W CYFROWYM ŚWIECIE

Wikipedia jest znanym symbolem XXI wieku. Yochai Benkler nazywa ją „absurdem”, „w najlepszym przypadku osobliwością, a w najgorszym teoretyczną niemożliwością względem powszechnej teorii ekonomicznej 1999 roku. A obecnie jest ona jednym z najważniejszych zasobów wiedzy naszych czasów” (Benkler 2015). Popularny w internecie dowcip ujmuje zwięźle: „Problem z Wikipedią jest taki, że ona działa jedynie w praktyce, w teorii nie ma prawa istnieć” (Cohen 2007). Wikipedia zaprzecza dotychczasowej logice ekonomicznej (Steinmueller 2002). Mobilizuje miliony internautów do bezpłatnej współpracy nad stosunkowo wysoko cenioną encyklopedią wirtualną z pominięciem tradycyjnych hierarchicznych form organizacyjnych czy bodźców finansowych. Wikipedia jest przykładem

struktury pomijającej elementy dotychczas uznawane za niezbędne w organizacjach, takie jak hierarchiczna kontrola, umowy o pracę, wynagrodzenia finansowe, ścieżka kariery itd. Ten rodzaj otwartego modelu współpracy, którego przykładem jest Wikipedia, stanowi bardzo ważną innowację organizacyjną wyrosłą na gruncie działań w internecie. Ten model biznesowy może przewyższyć swą popularnością tradycyjne modele, czego przykładem jest TripAdvisor, który jest chętniej stosowanym „przewodnikiem turystycznym” niż Lonely Planet. Ten model organizacyjny jest diametralnie inny od dotychczasowych struktur – bazuje na zarządzaniu partycypacyjnym, decyzjach podejmowanych demokratycznie, na strukturach temporalnych budowanych zgodnie z logiką zarządzania projektami.

Ten rodzaj otwartej współpracy w ramach Wikipedii wpływa na modyfikację tradycyjnego sposobu budowania wiedzy i kreowania wartości, co jest widoczne na przykład w uwarunkowaniach pracy oraz płacy w tradycyjnych społeczeństwach. Dlatego też system otwartej współpracy w ramach Wikipedii jest szczególnie interesującym zjawiskiem w kontekście ery poprzemysłowej. W pewnym sensie Wikipedia znajduje się w awangardzie zmian społeczno-gospodarczych, pokazując między innymi, że organizacje przyszłości będą mieć nieco inne struktury, że będą ahierarchiczne, oparte na kompetencjach wiedzy pracowników. Dariusz Jemielniak sugeruje, że „Wikipedię można postrzegać jako projekt zawierający w sobie założenia kapitalistycznego modelu produkcji i awangardę nadchodzącego podejścia informacyjno-społecznego” (Jemielniak 2013: 15–16). Ten rozdźwięk pomiędzy konwencjonalną wiedzą o organizacjach, o wytwarzaniu wiedzy i pracownikach a rzeczywistością w dobie kultury uczestnictwa wymaga kolejnych dociekań badawczych pozwalających na zrozumienie tego zjawiska. Dlatego też tematy związane z powyższymi zagadnieniami będą stanowić ważne kierunki badań w obszarze nauk społecznych i humanistycznych w przyszłości.

PODSUMOWANIE

Kultura uczestnictwa kształtuje się w wyniku reakcji kultury na eksplozję technologii nowych mediów umożliwiających przeciętnemu konsumentowi archiwizowanie, interpretowanie i recyrkulację treści medialnych w dynamiczny sposób (Jenkins 2009: 8).

W debacie nad Wikipedią należy podkreślić jej odmiennność w stosunku do encyklopedii tradycyjnych, do korzystania z których jesteśmy przyzwyczajeni. Wikipedia jest bowiem zupełnie odmiennym tworem wymagającym również zmiany w myśleniu o encyklopedii. Nie spełnia ona jedynie podstawowej funkcji repozytorium wiedzy i otwartej encyklopedii wyróżniającej się stosunkowo wysoko ocenianą zawartością. Jest to również platforma dla osób indywidualnych umożliwiająca docieranie do informacji, szybkie dzielenie się i dyskusowanie własnych pomysłów czy poglądów z innymi. Ten rodzaj encyklopedii poddaje przekształceniom swój format i społeczną odpowiedzialność za edukowanie (kształcenie, rozpowszechnianie wiedzy). Ze względu na organizację treści jej zaletą jest możliwość dokumentowania wszelkich zmian i prowadzonych dyskusji. Historia edycji jest dostępna online, co sprawia również, że jest to ciekawy materiał badawczy.

Wikipedia jest ciekawym przykładem współpracy w środowisku internetowym przy budowaniu encyklopedii. Mimo że badania w sposób jednoznaczny nie wskazują na rzetelność Wikipedii, źródło to cieszy się rosnącą popularnością. Jest to spowodowane nie tylko powszechnym dostępem do sieci internetowej i egalitarnym wzorcem interakcji, ale również szerszymi przemianami technologiczno-ekonomicznymi. „Biorąc pod uwagę perspektywę rozrostu infrastruktury i spadek cen komunikacji, nie jest przewidywaniem, lecz obserwacją stwierdzenie, że społeczności *on-line* rozwijają się szybko nie jako świat wirtualny, lecz rzeczywista wirtualność zintegrowana z innymi formami interakcji w coraz bardziej zhybrydowanym życiu codziennym” (Castells 2010: 19). Wikipedia jest swego rodzaju forpcztą zmian zachodzących w gospodarce poprzemysłowej, podważając logikę dotychczasowego porządku ekonomicznego. Pokazuje między innymi fundamentalną transformację pracy, pracowników i organizacji pracy w dobie kultury uczestnictwa. Przykładem tego zjawiska jest dominacja wolontariatu stającego się niestandardową formą współpracy w stosunku do przemijających relacji opartych na zatrudnieniu, temporalność angażowania pracownika, brak wzorca kariery zawodowej, brak odgórnie zleconych zadań, powszechna elastyczność warunków pracy i typów pracowników.

Obecnie stoimy przed wyzwaniem rozpoznawania konsekwencji obecności Wikipedii. Wymusza to zarówno poznanie strategii pozwalających identyfikować mechanizmy zapewniające dokładność informacji, jak i wycucia, jak rozróżnić fakty od informacji fikcyjnych czy marketingowych (Jenkins 2009: 98).

BIBLIOGRAFIA

- Alexa. 2015. *The Top 500 Sites on the Web*, <http://www.alexa.com/topsites> [1.08.2015].
- Benkler, Yochai i Helen Nissenbaum. 2006. *Commons-based Peer Production and Virtue*, „The Journal of Political Philosophy”, 14, 4: 394–419.
- Benkler, Yochai. 2015. *Peer production and cooperation*, <http://www.benkler.org/Peer%20production%20and%20cooperation%2009.pdf> [1.08.2015].
- Blättel-Mink, Birgit i Kai-Uwe Hellmann (red.). 2010. *Prosumer Revisited. Zur Aktualität einer Debatte*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Castells, Manuel. 2010. *Spoleczeństwo sieci*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cohen, Naom. 2007. *The Latest on Virginia Tech, From Wikipedia*, „The New York Times”, 23.04., http://www.nytimes.com/2007/04/23/technology/23link.html?ex=1178510400&en=c0eb1b23e5c579f7&ei=5070&_r=0 [1.08.2015].
- Denning, Peter, Jim Horning, David Parnas i Lauren Weinstein. 2005. *Wikipedia Risks*, „Communications of the ACM – The semantic e-business vision”, 48, 12: 152.
- Dunkel, Wolfgang i Frank Kleeman (red.). 2013. *Customers at Work. New Perspectives on Interactive Service Work*, London: Palgrave Macmillan.
- Ebner, Martin, Jürgen Zechner i Andreas Holzinger. 2006. *Why is Wikipedia so Successful? Experiences in Establishing the Principles in Higher Education*, w: *Proceedings of I-KNOW'06*, Graz, 527–535, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.148.9876&rep=rep1&type=pdf> [15.08.2015].

- Ehmann, Katherine, Andrew Large i Jamshid Beheshti. 2008. *Collaboration in context: Comparing article evolution among subject disciplines in Wikipedia*, „First Monday”, 13, 10, 6 X, <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/2217/2034> [17.08.2015].
- Flanagin, Andrew i Miriam Metzger. 2011. *From Encyclopaedia Britannica to Wikipedia. Generational differences in the perceived credibility of online encyclopedia information*, „Information, Communication & Society”, 14, 3: 355–374.
- Giles, Jim. 2005. *Internet Encyclopaedias go head to head*, „Nature”, 438: 900–901, <http://www.nature.com/nature/journal/v438/n7070/full/438900a.html> [15.08.2015].
- Harrison, Teresa M. i Brea Barthel. 2009. *Wielding New Media in Web 2.0: Exploring the History of Engagement with the Collaborative Construction of Media Products*, „New Media & Society February”, 11: 155–178.
- Hecht, Brent i Darren Gergle. 2010. *The Tower of Babel Meets Web 2.0: User-Generated Content and its Applications in a Multilingual Context*, w: Proceedings of CHI 2010, New York: ACM Press, s. 291–300.
- Hesmondhalgh, David. 2010. *User-generated content, free labour and the cultural industries, „ephemera theory & politics in organization”*, <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/10-3hesmondhalgh.pdf> [1.08.2015].
- Sanger, Larry. 2006. *The Early History of Nupedia and Wikipedia. A Memoir*, w: Chris DiBona, Mark Stone i Danese Cooper. 2006. *Open Sources 2.0: The Continuing Evolution*, Sebastopol: O'Reilly Media, s. 307–314.
- Jemielniak, Dariusz. 2013. *Życie wirtualnych dzikich. Netnografia Wikipedii, największego projektu współtworzonego przez ludzi*, Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Jenkins, Henry, Ravi Purushotma, Margaret Weigel, Katie Clinton i Alice Robison. 2009. *Confronting the Challenges of Participatory Culture. Media Education for the 21st Century*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Jenkins, Henry. 2006. *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kittur, Aniket, Ed Chi, Bryan Pendleton, Bongwon Suh i Todd Mytkowicz. 2007. *Power of the few vs. wisdom of the crowd: Wikipedia and the rise of the bourgeoisie*, „World Wide Web”, 1, 2: 19.
- Kittur, Aniket i Robert E. Kraut. 2008. *Harnessing the Wisdom of Crowds in Wikipedia: Quality Through Coordination*, w: *Proceedings of the 2008 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work*, 37–46, <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1098&context=hcii> [1.08.2015].
- Koch, Jerzy. 2000. *Multatuli (1820–1887) w Polsce. Próba historycznoliterackiej analizy przebiegu recepcji na przełomie XIX i XX wieku*, „Neerlandica Wratislaviensia” XI, Wrocław.
- Kopeć, Katarzyna. 2014. *Empowerment czy wyzysk? O niejednoznacznej naturze prosumpcji w sieci*, „Kultura i Polityka”, 16.
- Lih, Andrew. 2004. *Wikipedia as Participatory Journalism: Reliable Sources? Metrics for evaluating collaborative media as a news resource*, Paper for the 5th International Symposium on Online Journalism (April 16–17, 2004), University of Texas at Austin, <http://www.ufrgs.br/limc/participativo/pdf/wikipedia.pdf> [1.08.2015].

- List of Wikipedias*. 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Wikipedias_topsites [1.08.2015].
- Madej, Julian. 2007. *Wolność i wiedza. Aksjonormatywny wymiar Wikipedii*, [praca magisterska], Uniwersytet Warszawski.
- Magnus, P.D. 2009. *On Trusting Wikipedia*, „Episteme”, 6, 1: 74–90.
- Ortega, Felipe, Jesus M. Gonzalez-Barahona i Gregorio Robles. 2008. *On the inequality of contributions to Wikipedia*, w: *Proceedings of the 41st Hawaii International Conference on System Sciences*, <http://www.computer.org/csdl/proceedings/hicss/2008/3075/00/30750304.pdf> [1.08.2015].
- Reagle, Joseph. 2010. *Good Faith Collaboration. The Culture of Wikipedia*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Rieh, Soo, Meredith Morris, Miriam Metzger, Helena Francke i Grace Jeon. 2014. *Credibility perceptions of content contributors and consumers in social media*, „Proceedings of the American Society for Information Science and Technology”, 51, 1: 1–4.
- Ritzer, Georg i Nathan Jurgenson. 2010. *Production, Consumption, Prosumption: The Nature of Capitalism in the Age of the Digital „Prosumer”*, „Journal of Consumer Culture”, 10, 1: 13–36.
- Sanger, Lawrence. 2009. *The Fate of Expertise after Wikipedia*, „Episteme”, 6, 1: 52–73.
- Siuda, Piotr. 2012. *Kultury prosumpcji. O niemożności powstania globalnych i ponadpaństwowych społeczności fanów*, Warszawa: Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Stein, Klaus i Hess, Claudia. 2007. *Does it Matter Who Contributes? A Study on Featured Articles in the German Wikipedia*, w: *Hypertext, Proceedings of the eighteenth conference on Hypertext and hypermedia*, New York: ACM, s. 171–174.
- Steinmueller, Edward. 2002. *Virtual Communities and the New Economy*, w: Mansell, Robin (red.), *Inside the Communication Revolution. Evolving Patterns of Social and Technical Interaction*, New York: Oxford University Press, s. 21–54.
- Stvilia, Besiki, Michael Twidale, Linda Smith, Les Gasser. 2005. *Information quality discussions in Wikipedia*, „Journal of the Association for Information Science and Technology”, 59, 6: 983–1001.
- Tapscott, Don i Williams, Anthony. 2006. *Wikinomics. How Mass Collaboration Changes Everything*, New York: Penguin.
- Toffler, Alvin. 1980. *The Third Wave*, New York: William Morrow.
- Toffler, Alvin. 1986. *Trzecia fala*, tłum. Ewa Woydyłło, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Toffler, Alvin i Heidi Toffler. 2006. *Revolutionary Wealth*, New York: Knopf Doubleday Publishing Group.
- USC-Annenberg School Center for the Digital Future. 2007. *Online world as important to internet users as real world? USC-Annenberg Digital Future Project*. <http://www.digitalcenter.org/pdf/2007-Digital-Future-Report-Press-Release-112906.pdf> [17.08.2015].
- Waters, Neil. 2007. *Why You Can't Cite Wikipedia in My Class*, „Communications of the ACM”, 50, 9: 15–17.
- Wikipedia: Statistics. 2015. <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Statistics> [2.11.2015].

- Wikipedia: Statystyki. 2015. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Statystyki> [2.11.2015].
- Wray, Brad. 2009. *The Epistemic Cultures of Science and Wikipedia: A Comparison*, „Episteme”, 6, 1: 38–51.
- Zeyi, He. 2012. *Digital By-Product Data in Web 2.0: Exploring Mass Collaboration of Wikipedia*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

THE OPEN CHARACTER OF AN ENCYCLOPAEDIA.

WIKIPEDIA AS A SOURCE OF INFORMATION IN THE DIGITAL WORLD

The paper's aim is to explore the evolving nature of an encyclopaedia in the era of participatory culture. First, the article claims that there is no sense to pigeonhole Wikipedia as an encyclopaedia. To explain this statement, Wikipedia's functional features against traditional knowledge compendia like an encyclopaedia are analysed. Second, it refers to empirical research outcomes on the Wikipedia's reliability. Finally, the article closes with thoughts on a virtual encyclopaedia that is an interesting case of a network organisation in the era of participatory culture. It also points out research directions important to understand this phenomenon from the humanistic perspective.

Keywords: Wikipedia, internet, knowledge, encyclopaedia